

УДК 39:37.091.32

О. Ю. Дерев'янчук,
учитель української мови та літератури
ЗОШ І–ІІІ ст. с. Підріжжя Ковельського району Волинської області

Проектна діяльність на уроках української літератури

Розкрито основні етапи залучення учнів до проектної діяльності, описано дії учнів щодо підготовки проектного продукту, наведено приклади фрагментів уроку з включенням результатів учнівських досліджень, оприлюднено весільні пісні с. Підріжжя Ковельського району, записані від старожилів села учасниками проекту «Обряд весілля та весільні пісні села Підріжжя».

Ключові слова: краєзнавство, проектна діяльність, жанр родинно-обрядової творчості, весільний обряд, весільні пісні.

Derevianchuk O. Yu. Project Activity at Ukrainian Literature Lessons.

The main stages of pupils' project activity are opened, the actions of pupils for projects preparation are described, the examples of lesson fragments with the results of pupils' researches are given. The wedding songs of the village of Pidrizhzhia (Kovel

district) recorded from the old residents are published by the participants of the „Wedding Ceremony and Wedding Songs of the Village of Pidrizhzhia” project.

Key words: regional studies, project activity, family and ceremonial creativity genre, wedding ceremony, wedding songs.

Постановка проблеми. Реформування сучасної шкільної освіти України здійснюється на засадах нових цілей та впровадження інноваційних технологій. Однією з них, на думку науковців (І. Єрмаков, Є. Полат, С. Шевцова та ін.), є проектна. Зорієнтована на самостійну роботу учнів (індивідуальну, парну, групову), вона сприяє вирішенню освітніх, розвивальних і виховних завдань, які стоять перед учителем української мови та літератури. Проектування стає важливим компонентом життєдіяльності школярів, які ставлять перед собою ціль, знаходять шляхи реалізації задуму і втілюють його у життя.

Покажемо це на прикладі фрагментів уроку з теми «Українське весілля – один із провідних жанрів родинно-обрядової творчості» з включенням результатів учнівських досліджень.

Виклад основного матеріалу. Учитель поставив за мету: закріплення знань дітей про обряд українського весілля та основні його етапи як один із провідних жанрів родинно-обрядової творчості, спираючись на краєзнавчі матеріали; набуття учнями досвіду проектної діяльності (постановка проблеми, визначення цілі, мети, завдань, пошук шляхів вирішення проблеми, дослідження, створення проектного продукту і презентація його перед учнями класу); виховання інтересу і поваги до минулого свого народу, почуття поваги до родини, шлюбу, традицій предків.

Учитель підготував картку оцінювання роботи учнів у групі й ознайомив їх із критеріями оцінювання.

Картка оцінювання роботи учня в групі

Дата _____

Прізвище, ім'я _____

<i>Критерій оцінювання</i>	<i>Самооцінка</i>	<i>Оцінка членів групи</i>				<i>Підсумковий бал учителя</i>
Співпраця з іншими членами групи						
Індивідуальна робота над завданнями						
Активність на уроці						
Я знаю: – родинно-обрядову творчість; – етапи весілля; і т. д.	Я вмію: – працювати з інформаційними джерелами; – збирати фольклорний матеріал; – співати весільні пісні; і т. д.					

Назва проекту: «Обряд весілля та весільні пісні села Підріжжя»

Мета проекту: набуття досвіду проектної діяльності, розвиток дослідницьких навичок збору, аналізу та оформлення інформації, отриманої з уст місцевих жителів, створення проектного продукту та презентація його на уроці.

Завдання:

- ознайомитися з давніми весільними традиціями села Підріжжя (інтерв'ю зі старожилами);
- записати обрядові весільні пісні;
- створити фотоколаж обряду весілля та міні-альманах «Весільні пісні Підріжжя»;
- підготувати інсценування окремих елементів обряду;
- презентувати проектні продукти на уроці української літератури.

Тип проекту: творчий, колективний, середньої тривалості, внутрішній.

Тривалість проекту: шість місяців (із 15 березня по 15 вересня 2016 року).

Учасники та співвиконавці проекту: учні 8–9 класів, учитель української мови та літератури Дерев'янчук О. Ю., вчителі історії та музики, бібліотекар, старожили села.

Ресурси і потреби: фотоапарат, відеокамера, флешка, папір, ксерокс, комп'ютер, костюми для інсценізації.

База реалізації: Підрізька ЗОШ І–ІІІ ст. Ковельського району Волинської області.

Опис дій учнів

У березні 2016 року школярі разом з учителем обговорили ідею проекту, визначили склад учасників, обміркували джерела інформації та шляхи його реалізації (робота в бібліотеці, спілкування зі старожилами, запис обряду весілля та пісень, оформлення проектних продуктів тощо). Учні об'єдналися в чотири групи, кожна з яких визначила завдання і час його виконання.

Відповідно до плану всі групи узагальнили матеріали і взяли участь у підготовці проектного продукту.

Коментар. Модель уроку включала матеріали про місцеві традиції обряду весілля в селі Підріжжя Ковельського району (представлення учнями проектних продуктів: сцена сватання, спів пісень учнями та демонстрація слайд-шоу весілля); запрошення носіїв фольклорної спадщини села Музичук Євдокії Сидорівни, Дерев'янчук Надії Сидорівни та Пархотюк Ольги Прокопівни, виступи яких надали особливого колориту.

На уроці розглядалися всі етапи давнього українського весілля як важливого складника духовної культури народу, провідного жанру родинно-обрядової творчості (сватання, розглядини, заручини, запросини, випікання весільного короваю, дівич-вечір, викуп молоді, розплітання коси, зустріч молодих, відспівування калача, прощання молоді з батьками, приїзд молоді до молодого, роздавання весільного короваю, комора, покриття, гостина після весілля тощо). У зміст уроку органічно вліталися підготовлені учнями презентації.

Приклади фрагментів уроку з включенням результатів учнівських досліджень

1. Інсценізація весільного етапу «Сватання»

Дійові особи: наречений, наречена, батько, старости, автор.

Син (підходить до батька): Тату, дозвольте мені женитися!

Батько: Боже тебе благослови! (Дає в руки паляницю).

Хлопець іде до знайомого чоловіка, здебільшого до свого дядька, і запрошує його бути старостою. Свати беруть із собою хліб, а в руках тримають ціпки як знак своєї повноважень і втрюх ідуть сватати дівчину.

Староста: Доброго здоров'я!

Батько: Доброго здоров'я! А що ви за люди і відкіля вас Бог приніс? Чи здалека, чи зблизка?

Група	Завдання	Проектний продукт
1. «Дослідники»	Дослідити давні традиції українського весілля села Підріжжя	– Фотоколаж «Традиції давнього українського весілля» (групи 1, 3). – Міні-альманах «Весільні пісні Підріжжя» (групи 2, 4)
2. «Етнографи»	Зібрати і записати інформацію фольклорного характеру	
3. «Театрالی»	Підготувати інсценізацію окремих частин весілля	
4. «Берегиня»	Розучити і виконати обрядові пісні	

Учитель постійно працював із керівниками груп, надавав консультації окремим учням.

Спілкуючись зі старожилами Підріжжя, учасники груп «Дослідники» й «Етнографи» зробили записи обряду весілля в давнину та текстів весільних пісень. Вони працювали і з іншими джерелами інформації.

Група «Театрالی» підготувала інсценізацію весільного етапу «Сватання».

Група «Берегиня» розучила пісні етапів: «Заручини», «Дівич-вечір. Вінки», «Приїзд музикантів», «Розплітання коси», «Вітання молодих», «Приїзд молоді до молодого», «Родина відвідує молоду», «Ділять весільний коровай».

Староста: На прохання князя ми розшукуємо куницю, красну дівичку. А вона забігла на ваше подвір'я. То кажіть же ділом, чи віддасте, чи нехай підросте?

Батько: Треба в неї спитати. (Звертається до дочки). То що мені, дочко, казати? (Дочка в цей час підходить до печі і мовчки длубає її на знак згоди).

Батько: Бачте, люди добрі, чого ви натворили: мене, старого, з дочкою пристидили. Так ось же що зробимо: хліб і сіль приймемо, доброго слова не цураємось, а за те, що ви нас не лякали, що передержуєм куницю, або красну дівичку, вас пов'яжемо.

(Звертається до дочки):

Чуєш, дочко? Годі тобі піч колупати – давай очих молодців пов'язати. А може, і рушників нема? Може, нічого не надбала? Не вміла прясти, не вміла шити? В'яжи ж чим хоч, хоть мотузком.

Дівчина згодна, виносить рушники, якими старости перев'язують один одного через плече, а молода затикає за пояс женихові хустку.

Староста: А теперка разом повечеряймо і закріпимо нашу угоду. *(Усі разом сідають за стіл).*

2. Заручини. Вони нагадували сватання, але все було урочистішим. Тут збиралися найближчі родичі, обряд виконувався під спів. Розірвати заручини було складно. Ця угода мала велику силу. Той, хто її порушував, відшкодовував матеріальні витрати, платив штраф.

Молодого і всю його компанію перев'язували білим домотканим полотном (рушниками), а молодий давав за це молодій гроші. Відтак молодят благословляти паляницею. Весь час співали пісень. Приклад:

Плаче Олюня, плаче,
На матьонку наркаючи,
Що так рано заручила,
А роботи не навчила.
А як зачув її Колюня:
– Не журися, Олюню,
Є у мене рідна мати,
Буде тебе научати.

3. Весільний коровай. Власне весільне дійство, як правило, починалось у суботу випіканням весільного хліба – короваю. З цим пов'язана низка прикмет, тому коровайниці ставилися до випікання дуже відповідально. Весільний коровай є символом сімейного добробуту, щастя, достатку.

Мати молоді збирала *коровайщину*. Жінки несли з собою борошно, цукор, яйця, молоко, масло тощо. Вибрані коровайниці йшли по воду до третього колодязя на схід сонця. Всі етапи випікання короваю супроводжувалися урочистими промовляннями й піснями *(звучать пісні у виконанні Дерев'ячук Надії Сидорівни)*.

Благослови, Боже, і отець, і мати,
Своєму дитяті коровай розчиняти.

І в перший раз:

Господи, благослови!

І в другий раз:

Господи, благослови!

І в третій раз:

Господи, благослови!

Світи, місяцю, з раю *(двічі)*

Нашому короваю,

Щоб було виднесенько,

Місити гарнесенько.

Місися, короваю, місися, короваю,

Та й но, як я знаю,

Та вдавайся нам гладко,

Як червонеє ябко.

Підемо межі люди –

Наша славонька буде.

Як наш коровай хорошенько зійде,

Будемо пити, будем гуляти,

Поки сонечко зійде.

Коровайнички з міста,

Не розкрадайте нам тіста.

Бо як на ваш ми прийдемо,

То в кишенях тісто знайдемо.

Закінчивши роботу, коровайниці частувалися і розходилися. Кожній коровайниці давали «шишку» – обрядовий хліб – як символ родючості.

4. Дівич-вечір. Це прощання нареченої з дівочтвом. У суботу ввечері всі подруги молоді сходилися до її хати. Вони співали пісень, у яких славили дівочу красу, молодість, привільне життя, висловлювали жаль із приводу розлуки з батьками, родом. У зверненні до матері питали, чи не надокучала їй дочка своїми примхами. Приклад:

У суботойку за сонцем

Сіла Олюня край віконця.

Всі думи передумала,

Дружечок позбирала.

Ой дружечки ви мої,

Звийте віночок ви мені,

Бо я завтра часу не матиму,

До шлюбу вступатиму.

Благословляю, донейко,

Із всіма святими,

У добрий час, щасливий час

Звити віночки, звити.

Ой під мостом, мостом пливуть каченята.

Гарний той віночок, що плетуть дівчата.

Сьогодні він гарний, а завтра зів'яне –

Молода Олюня на рушничок стане.

Сама сіла молодейка найвище,

Та й спустила головочку найнижче.

Ой будь, моя головою, склонлива,

Щоб я свеї свекрусі догодила.

Ходить Олюня по хаті

Й питається матері, як свекруху звати.

– Звати, доню, як мене ти звала,

Буде тобі, доню, від неї слава.

5. Весілля. Приїзд музик. Від'їзд молодого до молоді. У неділю вранці молоду готували до шлюбу: дружки прикрашали її стрічками, надягали вінок і вельон, вбирали в найкращий одяг. При цьому співали про те, що їхня княгиня дуже гарна, а ще буде й щаслива, славили її князя-нареченого.

У молодого також закінчувалися останні приготування перед походом до молоді.

Обов'язковими учасниками весілля були музики – оркестр із двох-трьох музикантів, які акомпанували весільному дійству.

Мати й батько молодого збираються обсівати гостей житом, цукерками, монетами. Батьки три рази обходять молодого і рід, за третім – обсівують. *(Звучить пісня у виконанні Музичук Євдокії Сидорівни «Із-за гори вітер віє...»)*.

По дорозі весільний кортеж перестрівують хлопці-голта, які не беруть участі у весіллі, щоб отримати викуп. *(Звучить пісня у виконанні Дерев'ячук Надії Сидорівни)*.

За деякий час у супроводі старших дружок молодий з'являється на подвір'ї молоді. А за ним вся родина

і музики. Звучать пісні у виконанні Музичук Євдокії Сидорівни:

– Музиченьки, грайте, не переставайте,
Ми будем гуляти, не переставати...
– Ой гуляй, гуляше,
Що хороше – то наше,
Нехороше – то не нам,
Нехай нашим ворогам.
– Ой іграй, іграчу,
То я тобі заплачу –
Чи гороху миску,
Чи собаку Лиску.
– Ой іграй, іграчу,
То я тобі заплачу –
Чи гороху, чи бобу,
Чи верцьохом по лобу.

Їде Колюня до дівки,
Як ясний місяць до зірки.
Питається свого таточка,
Що мені там говорити?
Нічого, синку, нічого,
Є там дружбойка для того:
То він буде мед-вино пити,
За тебе говорити.

Ой бором-березиною,
Ой хто ж то їде доріжиною?
Ой їде Колюньою молодий.
Вийди, Олюню, чи не твій коханий?

6. Вкуп молоді. Відбувався обряд вкупу молоді, яку «продавав» її брат. (Співає гурт «Берегиня»).

– Братчику-реміснику, (двічі)
Сядь собі на кріслику,
Та не дай сестри даром, (двічі)
Бо сестра дорога,
Бо сестра вродлива. (двічі)
В неї коса золотая,
Очі в неї – зірниці, (двічі)
Устонька, як суниця.

– Сиди, сиди, наміснику,
В золотому кріслечку,
Вчися торгувати
Як сестру продавати.
А наша молода
Багато коштує,
Хай за неї молодий
Грошей не шкодує.

Було б не женитися,
Було б дрова рубати,
Гроші заробляти,
Щоб молоду викупляти.

Багатирський сину,
Не ховайся за спину,
Всади руку в кишеню,
Набери грошей меню,
Усип на тарілочку
За хорошу дівочку.

7. Після вінчання обряд зустрічі молодих.

Батьки зустрічали молодих із хлібом і сіллю на рушнику; мати, стоячи на порозі, у вивернутому кожусі тричі частувала молодих хлібом і медом. Завівши до хати, молодих садовили на посад. По праву руку від молодого сідав його рід, по ліву від молоді – її рід. Після запалювання свічки та молитви «Отче наш» починалося частування.

Приклад:

Вийди, вийди, матінко, з калачем,
Бо звінчали донейку з паничем.
Ой не так з паничем –
З мужиком,
Пов'язали білі рученьки
Гей рушником.
Ой не так рушником –
Хустиною,
Бо не буде Олюня дівчиною.

Вийди, татойку й матьонко, з хати
Донейку вітати,
Щастя й долі бажати.
– Теща зятя вітає,
Кожух вивертає
Догори бородою –
На багатую долю,
Горілкою й медочком –
На добре здоров'ячко.

8. Відспівування калача, прощання молоді з батьками.

Калач – весільний білий хліб, що його принесла з собою сваха, матір молодого. Співає група дівчат:
Ой дивно, нам дивно, (двічі)
У свахи калач видно.
Вона на нас поглядає,
Калача прикриває.

Хіба ваш калач з проса, (двічі)
Що вискочив з воза?
А як з пшеничної муки,
То дайте нам в руки.

Наша сваха лінива, (двічі)
По кропиву не ходила,
Кабанчика не пасла,
Нам ковбаску не привезла.
Ваша сваха не лінива, (двічі)
Ваша сваха не лінива,
По зілля ходила,
Кабанчика впасла –
Вам ковбаску привезла.

Подякуймо свасі, (двічі)

Подякуймо свасі

За її приноси,
За кедку, за бутельку,
За свинську петельку.

Будьмо, свахо, в злагоді, (двічі)

Підемо в ліс по ягоди.

Будемо ягідки рвати,
Любейко розмовляти.

По обіді старший сват, чи боярин подавав молодим хустку, за краї якої вони бралися, і виводив у двір; за ними йшли всі присутні. Починалися танці, всілякі жартівливі витівки учасників і гостей.

Найдраматичніший момент весілля – прощання молоді з батьками, друзями та всім родом. Співали пісні подяки батькам, родичам, а ті бажали їм здоров'я, щастя, достатку. (*Звучить пісня «Де б я не ходила...» у виконанні Музичук Євдокії Сидорівни*).

Бояри в цей час із дозволу старшого свата виносили і вантажили на вози скриню молоді, подушки, перину та всяке начиння, що супроводжувалось співом дружок.

Мати й батько благословляли дітей у дорогу з образами в руках. (*Співають Музичук Євдокія Сидорівна та Дерев'янчук Надія Сидорівна*).

9. Приїзд молоді до молодого. Вкуп приданого. Батьки зустрічають сина з невісткою. На порозі вітають хлібом і медом. Гості молодого заносять на стільцях невістку з свекрухою в хату. Пісенний супровід:

То не рій гуде, не ярії пчоли у бору,
Їде Колюня зі своєю дружиною додому.

Ой як приїхав до свого татойка, склонився:
– Ой на день добрий! Я, мій татойку, до тебе.
Ой чи ти приймеш мене з дружиною до себе?
– Ой приймаю, синку, я, мій синочку, приймаю
Ще й пшеничним хлібом, ще й солодким медом вітаю.
Заплітай, мати, ліску (*двічі*),
Веде син невістку:
Висока, як ялина,
Червона, як калина.

Привезли вам пані
В білому жупані.
Дивітеся, люди,
Що з тої пані буде.
Під'їхала родина з приданим. Молодий «вкупляє» придане.

Всю родину запрошують за столи. Продовжується застілля, весільні пісні, жарти, сміх.

10. Ділять весільний коровай. Комора. Покриття. Молода обдаровує рідню молодого. Старший сват розрізає коровай і по шматочку роздає всім присутнім.

Пісенний супровід:
Світить місяць у раю
Нашому короваю.

Щоб було видненько
Покраять дрібненько.

Наш дружбойко вдався,
Сім літ не вмивався.
На сьомий умився
І в дружбойки попросився.

Старший сват, як той пан,
Одягнувся у жупан,
Крайкою підперезався,
До короваю взявся.

Дружба коровай крає,
Більше розкрадає:
То в рот, то в кишеню,
То дітям на вечерю.

Спідушки не крайте,
А музикантам давайте.
Бо музика добре грає,
Спідушечки дожидає.

Оженив батько сина
За в'язочку сіна,
За другу – соломи.
Ідіте, гості, додому.

Комора – приміщення, в якому для молодих приготовано постіль. Цей звичай був важливим заходом для підтримки в молоді високої моральності, скромності, цнотливості, а для батьків – ніби перевіркою, чи здатні вони виховувати своїх дітей відповідно до норм звичаєвого права.

Покриття – один із найзворушливіших моментів весілля. З піснями і примовками дружки знімали з молоді вінок, стрічки й віддавали молодшій сестрі або родичці. Мати молодого пов'язувала голову молоді хусткою.

Коментар. Виступи учнів були високо оцінені школярами, вчителем та гостями уроку-свята. Вчитель подякував усім присутнім за збереження і примноження безцінної скарбниці культури рідного села як складника духовної культури українського народу.

Література

1. Борисенко В. К. Українське весілля. Традиції і сучасність : монографія / В. К. Борисенко. – К. : Стіло, 2010. – 136 с.
2. Взаємодія учня і вчителя в площині проектної діяльності / за ред. А. В. Дьоміної, Н. С. Пушкар. – Луцьк : ВІППО, 2006. – 109 с.
3. Весільні пісні / упоряд., авт. вст. ст. та прим. М. М. Шубравська. – К. : Дніпро, 1988. – 476 с.
4. Горик Н. Тематичні розробки уроків з української літератури, 9 клас : посіб. для вчителя / Н. Горик. – Луцьк : Волин. кн., 2007. – 268 с.
5. Кондратович О. «Коса ж моя шовковая»: Дівоча коса в побуті, звичаях та обрядах поліщуків / О. Кондратович. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 98 с.
6. Кондратович О. Весілля на Поліссі / О. Кондратович. – Луцьк : Надстир'я, 1996. – 112 с.
7. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати : практико-зорієнтований зб. / кер. авт. кол. С. М. Шевцова, наук. кер. І. Г. Єрмаков. – К. : Департамент, 2003. – 500 с.
8. Поезія українського весілля : бібліогр. покажчик / уклад. С. Настенко ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич – К. : [б. в.], 2016. – 29 с.
9. Романич Н. Українське весілля від давнини до сьогодення. Весілля – один із провідних жанрів родинно-обрядової творчості / Н. Романич // Укр. мова і літ. в шк. – 2015. – № 6. – С. 44–48.
10. Українська література : хрестоматія для учнів 9 класу загальноосвітніх шкіл / упоряд. Н. Левчик, О. Камінчук. – К. : ТОВ «ЛДЛ», 2006. – С. 9–15.